

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵԳԻՊՏԱԶՈՒԹԵԱՆ

ԷԹՈՒՊԵԱՆ ՍՈՒԼԹԱՆՈՒԹԻՒՆ

1174-1250 թ. Վ.

Ա.

Գրեց՝ Գր. Մամուր Ֆարիմի

Լատին թագաւորն ու մեծամեծները պատուով ընդունուեցան Սալահէտտինի կողմէ իր վրանին մէջ. բայց, ասոնց կարգին Սուլթանը իր առջև տեսնելով նաև Բէրէքի իշխանը՝ Ռընօ Տը Շաթիյոն, չկրցաւ չլիշել իր անոր զուխը բառնալու նախապէս ըրած երդումը և ըստ տնիմ մահուանէ ազատելու իրր պայման, նախ առաջարկեց իշխանին ու իր 200 հետեորդներուն իսլամութիւնն ընդունիլ ու երբ ասոնք մերժեցին, Սուլթանը հրամայեց ամէնուն ներկայութեան անոնց զուխները կտրել մէկիկ մէկիկ. ինչ որ կատարուեցաւ: Այս գործողութենէն ետք Սալահէտտին հրամայեց Գուխտոն թագաւորն ու խաչակիր իշխանները կալանաւոր Դամասկոս տանիլ. իսկ ինք մեծ հանգչսով Տիրերիա մտաւ, որու բանալիներն իրեն յանձնուեցաւ Տրիպոլիոի կոմսուհիին կողմէ, որ հեռացաւ քաղաքէն Սալահէտտինի թոյլտուութեամբ և գնաց Տրիպոլիո իր ամուսնոյն քով:

Տիրերիայի տիրելէ յետոյ Սալահէտտին և իր զօրավարները հեշտիւ տէր դարձան իրարու ետեւէ Պաղտմայիս, Սիդոն, Նազարէթ, Կեսարէ, Արսուֆ, Սերաստիա և Նապլոս քաղաքներուն և պաշարեցին Տրիպոլիսը: Այստեղի կոմսը կատաղի զիմադրութիւն մ'ըրաւ, որու միջոցին սպանուեցաւ: Սալահէտտին կոմսուհիին առաջարկեց բերդը յանձնել և զալ իր կինն ըլլալ, կոմսուհին կնութեան երթալու համար պահանջեց որ իսլամ երեւելինէն քանի մը պատանդներ զրկուին իրեն, իրր վստահութիւն, որպէսզի ինք ապահովուած դուրս ելլայ. և երբ ասոնք զրկուեցան, կնոջական տարօրինակ վրէժի քմահաճոյքով մը, անոնց բոլորին զուխները կտրել և բերդէն դուրս նետել տուաւ, իսլամներու առջև: Այս արարքը բնականաբար սաստիկ զայրացուց իսլամները,

որոնք փութով քաղաքին տէր դառնալէ վերջ, խեղճ բնակիչներէն առին սպանումին վրէժը ահաւելի սարսափի և ջարդի ենթարկելով զանոնք: Տրիպոլիոն վերջ պաշարուեցաւ Ասկաղոն քաղաքը, որ լաւ պաշտպանուած էր և կրնար բաւական նեղութիւն տալ յանձնուելէ առաջ. բայց պաշարեալները զգուշով որ զիմադրութիւնը անօգուտ պիտի ըլլար և ի վերջոյ պարտութիւնը անխուստիան իսլամներէն, բանակեցան Սալահէտտինի հետ և քաղաքը խաղաղօրէն յանձնեցին, փոխարէն ստանալով Գուխտոն թագաւորին ազատ արձակման խոստումը, որ քիչ ժամանակ վերջ կատարուեցաւ:

Ասկաղոնէն ետք, Սալահէտտին գրաւելէ վերջ Ռէմէի, Բեքրոնի, Բեթլէմի և Պաղեստինի մնացեալ գլխաւոր մասերը, իր ամբողջ բանակով եկաւ և պաշարեց Երուսաղէմը. բայց նախ քան յարձակումի ձեռնարկումը, պատուիրակութիւն մը զրկեց Երուսաղէմի խաչակիր ուժերու հրամանատար Պալեան իշխանին, որպէսզի քաղաքը խաղաղութեամբ յանձնեն ու անտեղի արիւնահեղութեան չմատնուի Սուրբ Բաղաքը: խաչակիր իշխանը իր զօրքերէն իրենց արիւնի մինչև վերջին կաթիլն իսկ Երուսաղէմի սրբութեան զոհելու պատրաստակամութիւնը ստացած ըլլալով, ու թերևս Սալահէտտինի ուժին տարողութիւնը լաւ հաշուած չըլլալով, մերժեց Սուլթանին առաջարկը:

Իսլամները այս մերժումէն առնուած, սկսան բուռն յարձակումի: Լատինները ուժգին զիմադրութիւն ցոյց տալին և քանի մը անգամներ ալ կրցան ծանր յարձակումներ ետ մղել. սակայն շատ չանցած զգացին թէ անել քաղաքականութեան հետեւած էին. մերժելով քաղաքին յանձնումը, և իրենց ինքնավստահութիւնը խախտեցաւ: Այս անգամ Պալեան իշխանը ըստ իր պուեցաւ զիմի Սալահէտտինի և հաշտութիւն խնդրել, ինչ որ մերժուեցաւ Սուլթանին կողմէ, առարկուելով թէ վերջին զոջումն անօգուտ է, քանի որ մերժած էին սկիզբէն յանձնուիլ, և թէ Սալահէտտին այժմ իր օրինաւոր զիմումին անտես առնուելէն վերջ, իրաւունք ունէր սուրի ուժով տէր դառնալ Երուսաղէմի, և անոր բնակիչներուն հետ ունենալ այն վե-

բարերումը, որ ցոյց տրուած էր ինչպէս
կերներուն կողմէ, երբ անոնք դրուած
էին զայն խաւաններէն:

Այս բանակցութիւններու ընթացքին
սովոր դարձաւ երեսօղէմի մէջ և պա-
շարեալները յուսահատութեան մատնուե-
ցան: Պալեան իշխանը կրկնեց Սալահէտ-
տինի մօտ հաշտութեան իր առաջարկը,
այս անգամ խորհուրդ տալով քաղաքին
սովամահ և յուսահատ բնակչութիւնը ծայ-
րայն դժբախտութիւններու չմղել և սպառնալով
հակառակ պարագային, թէ պաշարեալ-
ները որոշած են հիմնադրուիլ կործանել
քաղաքը, այրել բոլոր մէջի մզկիթները,
սրէ անցընել համայն խաւան գերիներն
ու բնակչութիւնը, և այնպէս յանձնուիլ:

Սալահէտտին, տեսնելով հիմնովին յու-
սահատ ժողովուրդին ծանր կացութիւնը,
և նկատի առնելով ասոնց յուսահատ ա-
րարքներու դիմելու պատրաստակամու-
թիւնը, ընդունեցաւ հաշտութեան առա-
ջարկը, պայմանաւ որ քաղաքին բնակիչ-
ներուն ամէնքը փրկանք տան իրենց
անձին, այրերը 10 ոսկի, կիները 5 ոսկի
և մանուկները 2 ոսկի, իսկ վճարել չի
կրցողները գերի համարուին: Այս պայ-
մանները ընդունուելով Սալահէտտինը
կողմէ Սալահէտտին ստացաւ քաղաքին
բանալիները և 1187 Հոկտեմբեր 2ի Ուր-
բաթ օր փառաւոր կերպով մտաւ երեսօ-
ղէմ ու տէր դարձաւ անոր: Պալեան իշ-
խանը իր գանձէն, 30000 ոսկի տուաւ իր
ազգայններու փրկագին: Բայց քաղաքին
խնդրութիւնը այնքան շատ էր և թշուա-
ռութիւնը այնքան մեծ, որ Սալահէտտին-
ի գուժը չարժեցաւ քրիստոնեաներու
վրայ ու հրամայեց շատ մը երեւելիներու
փրկանքը իր անձնական գանձէն վճարել:
Նոյնպէս հրամայեց ազատ արձակել Գուր-
տոն թագաւորի կիներն ու զաւակը որոնք
հոն կը գտնուէին և ուրիշ բաւական թուով
իշխաններ և իշխանուհիներ, որպէսզի ու-
զած տեղերին երթան: Փրկագին տալ կըր-
ցող լատիններուն գրեթէ բոլորն ալ արտօ-
նութիւն խնդրեցին և մեկնեցան երեսօ-
ղէմէն, որոնց շարքին կար նաև լատին
պատրիարքը, որ հետը տարաւ Ս. Յարութեան
տաճարին և միւս եկեղեցիներուն
գանձերն ու զարդերը:

Սալահէտտինի հրամանով շատ մը և-

կեղեցիներ մզկիթի վերածուեցան, զի Սա-
լահէտտինը նոյն կերպով վերաբերուած էին
մզկիթներու հանդէպ:

Սուրբ Յարութեան Տաճարը, ուր կը
գտնուի Քրիստոսի Գերեզմանը, փակուե-
ցաւ և քրիստոնեաներու արգիլուեցաւ ա-
նոր մուտքը: Սուլթանին խորհուրդ տը-
ւողներ եղան նոյն իսկ կործանել զայն,
բայց քրիստոնեաներու ազաւանքներուն
վրայ Սալահէտտին հրամայեց թողուլ զայն
ինչպէս որ է: Ասոր փոխարէն Կոստանդնու-
պոլսոյ Բիւզանդացի Կայսրը նորոգեց Պա-
լատիոյ Արարական Մզկիթը:

Հայոց Ս. Յակոբի Մայրավանքը ա-
զատուեւ համար, երեսօղէմի Հայոց Պա-
տրիարքը Աբրահամ Գ. երեսօղէմացի,
գլխից Սալահէտտինի ու ցոյց տալով իս-
լամներու Մարգարէին, Օմար և Ալի խա-
լիֆաներուն հայերուն տուած գրութիւն-
ները, անոր պաշտպանութիւնը խնդրեց:
Սուլթանը բարեացակամութեամբ ընդու-
նեցաւ պատրիարքին խնդրանքը: Հայերը
արտօնուեցան մնալու Ս. Սակոբի Վանքին
մէջ, որու եկեղեցին սակայն փակուեցաւ
և եօթը տարի վերջ յանձնուեցաւ: Հայե-
րը խնդրեցին նաև Ս. Յարութեան Տաճա-
րին բացումը, որը անոնց յանձնուեցաւ
ծանր փրկանքի մը փոխարէն: Սալահէտ-
տին հայերու հանդէպ իր համակրանքը
ցոյց տալու համար Աբրահամ պատրիար-
քին տուաւ հետեւեալ հրովարտակը:

ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐ ԽՈՍՏ

* Յոռեսէսը մարդ մըն է, որ դժուարութիւն
մը կը տեսնէ ամէն պատկերով մէջ. մինչ
շարաւարտ պատկերով մը կը տեսնէ ամէն
դժուարութիւն մէջ:

* Ի՛նչ աղուոր պիտի ըլլար երբ փոխանակ
կրօնը փրկել ջանալու՝ քոյր սայիմք որ կրօնը
մեզ փրկէր:

* Երջանկութիւնը միշտ հո՛ն է, որ մարդ
զանի կը տեսնէ:

* Իմաստուններու մէջ մեծացաւ և շուրջակէ
շարքակէ չգացաւ. ո՛չ քի ուսումը. այլ գո՛րծն
է զիստուր քանը. և ո՞վ որ շատ խօսի մեզի
առիթ կը քանայ: